

A rendészet rendje 3. Bevezetés a rend fogalmi vizsgálatának tárgyalásához, avagy miért fontosak a szavak?

Introduction to the discussion of the conceptual
examination of order (or, why words are matter)

Cieleszky Péter

főtanácsadó, doktorandusz, rendőr ezredes
Nemzeti Információs Központ
Nemzeti Közszerzési Egyetem,
Rendészettudományi Doktori Iskola
cieleszky.peter@uni-nke.hu

Absztrakt

Cél: A nyelv természetét érintő kutatások modern eredményeinek felhasználásával annak igazolása, miszerint a rendészettudomány által használt egyes fogalmak jelentésének kutatása szerves részévé, meghatározó elemévé válhat a rendészettudományt megalapozó elméleti okfejtéseknek.

Módszertan: A téma szakirodalmi megközelítése a nyelvészettudomány modern eredményeinek, különösen a témában jelentős hatást gyakorló Noam Chomsky munkásságának alapvetéseit felhasználva formálódott.

Megállapítások: Ahogyan a nyelvet a valóság leíró keretrendszereként definiáljuk, úgy tekinthetünk a rend eszméjének modelljére is. Alapképzetként, különösen a közösségi életben való eligazodás keretrendszereként, amelynek helyes értelmezésével a környezeti és társadalmi fenntarthatóság ideájához közelíthetünk.

Érték: A rendészettudomány rendhagyó megközelítése a tudományterületen felhalmozott tudás sajátos megközelítését teszi lehetővé. Az új nézőpontok bevonása a tudományterületi megalapozó ismeretek bővítésének igényét kívánja kielégíteni azzal, hogy más kontextusban láttatja az e tárgyban ismert rendészettelméleti problémákat.

A szerző a kéziratot magyar nyelven nyújtotta be. Benyújtás: 2024. 03. 14. Átdolgozás: 2024. 04. 24.
Elfogadás: 2024. 05. 10.

Kulcsszavak: nyelv, gondolkodás, valóság, rend.

Abstract

Aim: By using the modern results of research on the nature of language issue the proof that research into the meaning of certain concepts by used of law enforcement can become an integral part a defining element of the theoretical explanation that underpin law explanation.

Methodology: The literally approach to the topic was established by the modern results of linguistics science, primarily the work of Noam Chomsky, who exerted a significant influence on the topic.

Findings: Just as we define language as a descriptive framework of reality we can also look at it as a model of the idea of order. As a basic concept, especially as a framework for navigating community live, with the correct interpretation of which we can approach the idea of environmental and social sustainability.

Value: The unusual approach of law enforcement enable a specific approach to the knowledge accumulated in the scientist field. The involving of new aspects aims to satisfy the needs to expand the foundational knowledge in the field of science by seeing the problems of law enforcement known in this subject in a different context.

Keywords: language, thinking, reality, order

„Egy szög miatt a patkó elveszett.

A patkó miatt a ló elveszett.

A ló miatt a lovas elveszett.

A lovas miatt a csata elveszett.

A csata miatt az ország elveszett. Máskor verd be jól a patkószeget!”

(Károlyi Amy fordítása)

A nyelv és a kommunikáció

A szó a nyelvnek és a beszédnek azon legkisebb egysége, amelynek meghatározott, önálló jelentése van. Szavaink mondatokká állnak össze, azok pedig történetekké, elbeszélésekké. Kommunikálunk szóban és írásban egyaránt, többnyire egymással. Ezért a nyelvet – köznapi értelemben – a közösségi érintkezés, a kommunikáció eszközünek tekintjük, és elsősorban társadalmi jelenségként tekintünk rá.

Persze kommunikálunk önmagunkkal is – nem keveset –, így a nyelv összekapcsolódik a gondolkodással, de a nemzeti identitás kifejeződéseként is

ismerjük (Crystal, 2003). Esetenként státuszt teremt vagy igazol. Függetlenül azonban e konnotált funkcióktól, általánosságban az egyes nyelveken keresztül megvalósuló kommunikációra asszociálunk, amelyek szemet gyönyörködtető sokszínűséget és egyediséget hordozó formában jelennek meg ismert történelmünkben. Ez még napjainkban is így van, annak ellenére, hogy „*a ma létező talán hétezer nyelv csak halovány árnyéka annak a sokszínűségnek, amely alighanem az őskorban jellemezte az emberiséget*” (Johansson, 2023). Hosszú ideig fel sem merült – vagy ha igen, nem kapott hangsúlyt –, hogy e felszíni diverzitás (és annak változása) mögött olyan szubsztanciális minőség rejtőzhet, amely minden nyelv mögöttes létezőjeként tételezhető.

A nyelv természetét érintő kutatások ezt az egyoldalú, kommunikáció fókuszú funkcionális megközelítést szűk egy évszázad óta egyre eredményesebben bontják le – lényegében a gondolkodás szerepének és a valóságról alkotott képzetünk természetének újrafogalmazásával. Persze nem minden előzmény nélkül. Noam Chomsky, aki e második világháborút követő időszakban kibontakozó szemléletváltás hírnöke volt, Humboldtot idézi: „*a nyelv nagyon sajátosan viszonyul egy végtelen és valóban határtalan területhez, minden számunkra elgondolható dolog lényegéhez. Így tulajdonképpen véges eszközöket kell vég nélkül alkalmazni, méghozzá a nyelv és a gondolkodás azonosságát létrehozó erő révén*” (Chomsky, 2018). Nem sokkal Humboldt után Darwin úgy fogalmazott, hogy az ember és az állatok közötti alapvető különbség abban ragadható meg, hogy az embernek „*szinte végtelenül nagyobb hatalma van a legváltozatosabb hangcsoportok és eszmék összekapcsolására*” (Darwin, 1871).

Anélkül tehát, hogy alábecsülnénk az emberek közötti kommunikáció szerepét, érdemes a nyelv más funkciójával és eredetével összefüggő paradigmaváltás lehetőségét hordozó elmélettel megismerkedni.

A nyelv valósága mint nyelvi valóság, és a valóság nyelve mint a „gondolkodás nyelve”

A nyelv kérdésével foglalkozó kutatók egy része (köztük Chomsky is) úgy véli, hogy a törzsfajlódás során nem a viszonylag későn megjelenő beszéd, sokkal inkább a gondolkodás kialakulása az (evolúciós) fordulópont. Az evolúciókutató Ian Tattersall számára például a nyelv kialakulásában annak váratlan és hirtelen jellege volt a fontos, nem pedig későbbi funkciója, a kommunikáció (Chomsky, 2018). „*A nagy evolúciós ugrás a gondolkodás, [...] egy belső, immanens mentális folyamat alapvető megváltozása miatt következett be*” (Kenesei, 2019). Ez a nézőpont viszonylagossá teszi azokat az elméleteket, amelyek

a nyelv kialakulását egyoldalúan a társadalmi, kommunikációs funkció kielégítéséhez láncolták, és a biológiai evolúció fejlődéséhez hasonló hosszú, idősoros pályára helyezték. Az új paradigma szerint a nyelv és a gondolkodás összefonódása, vagy pontosabban fogalmazva egysége az elsődleges, a nyelv külsővé tétele – és e körben a kommunikáció – csak másodlagos. A nyelv elsődleges funkciója Chomsky értelmezésében a minket körülvevő világ és eseményeinek kategóriákkba rendezése, a világ leképezése a gondolkodás eszközével (azaz a nyelvvel, amely a váratlanul megjelenő gondolkodáshoz kötött).

A kommunikáció oldaláról megközelítve úgy mondhatnánk, hogy a nyelv a valóság tükrözését teszi lehetővé – pontosabban a tükrözés eme módjával egy meghatározott „együtt értő” közösségen belül teremt egy többnyire közösen értelmezhető (pszeudo)valóságot, valóságlenyomatot (amit persze megosztunk egymással). De Chomsky értelmezésében ez utóbbi „csak” következmény. Nemcsak időben (gondolat-szándék-kifejezés-közlés), hanem funkcionálisan is, mivel a gondolkodás és a nyelv az elméletben szervesen összefonódik. Ezzel magyarázható az is, hogy van olyan, nem is kis része a gondolkodásnak (ezzel együtt a nyelvnek és a valóságtudatnak), amely nem válik külsővé, és mindvégig belső marad. Azt, hogy mit jelent ez az összefonódás, az alábbiakban fejtem ki.

Chomsky az 1950-es évek végén publikált (Chomsky, 1957) és azt követően többször pontosított elméletében először úgy fogalmazott, hogy az emberi egyedekben valamennyi nyelv alapját képező mélystruktúra húzódik, amely öröklött nyelvi kompetenciaként mindannyiunk veleszületett tulajdonsága. Lényegi természetünkhöz tartozik tehát a „gondolkodás nyelvének” alapjául szolgáló komputációs rendszer alapstruktúrája (belső, internális, I-nyelv). Pléh Csaba erre figyelemmel fogalmaz úgy találóan, hogy mindannyian két lábon járó kis nyelvészek vagyunk (Pléh, 2019). A kilencvenes években Chomsky a mélystruktúra magyarázatot pontosította. E szerint a nyelvet hasonlóképpen kell elképzelni, mint az emberi szervek egyikét, csak nem fizikai, hanem mentális realitásként, úgynevezett mentális szervként, amely mindenkinben megtalálható. Ezt a mentális szervet az egyetemes nyelvtan működteti (Universal Grammar), ami az emberi fajt jellemző biológiai(!) tulajdonság. A nyelv tanulása során erre a belsővé vált rendszerre (I-nyelv) épülve történik meg az adott nyelvhez igazított nyelvi megnyilvánulások mint felszíni struktúrák formázása és rögzítése, amelyet Chomsky paraméter-fixációnak nevezett korábban (Chomsky, 1995).

Az egyes nyelvek látszólagos – többnyire a szókinccset és a szűkebb értelemben vett nyelvtani szabályrendszer egyes elemeit érintő – különbözőségük ellenére tehát valójában nagyon is hasonló szerkezetűek, univerzális, egyetemes azonosságokat mutatnak. Pléh Csaba ennek pszichológiai megközelítését adja, amikor megfogalmazza, hogy a (nativista) szerző mondanivalójának lényege

szerint meghatározó jellemzőink – ideértve a nyelvet is – velünk születnek (továbbá fajspecifikusak), és a tapasztalatnak ezek kibontakoztatásában csak moduláló hatása van (Pléh, 2019). Ennek a magyarázatnak az egyik jól ismert pillére a megfigyelés, miszerint az ember bármely nyelvet anyanyelvi szinten képes elsajátítani megfelelő életkorában és adott közösségben.

Az elmélet kiindulópontja – és izgalmas problémaköre – a nyelveredet kérdése, amelyre csak rövidebben térek ki. Következménye viszont a „hozzáférhető hipotézisek határaiként” ismert okfejtés, amelynek jelen dolgozat szempontjából nagyobb jelentősége van, ezért bemutatásának nagyobb teret szentelek.

A nyelv eredete

A nyelv eredetével összefüggésben az egyik megközelítés Darwintól származik, aki arra mutat rá, hogy „*a különféle nyelvek és az egyes fajok létrejötte, illetve a bizonyítékok, hogy mindkettő fokozatosan alakult ki, meglepő azonosságot mutatnak*” (Darwin, 1871). Ezzel összhangban – egy napjainkban megjelent könyvében – Sverker Johansson a nyelvhasználat fokozatos kialakulását valószínűsíti, amely egy ősnyelv használatával már a Homo erectus megjelenését követően megtörténhetett, de mintegy félmillió évvel ezelőtt már mindenképpen megalapozottan feltehető (Johansson, 2023). Ezzel szemben Chomsky és Tattersall a nyelv kialakulását egy hirtelen változáshoz (például egy szupermutáció, tudniillik a gondolkodás megjelenéséhez) köti, és időpontját nagyjából 50–100 ezer évvel ezelőttre becsüli, ami tudvalevőleg a neandervölgyi ős és a végül egyeduralgó Homo sapiens nyelvhasználatát feltételezi. A fentebb már hivatkozott Humboldt figyelemre méltó jelenségként utal arra, hogy olyan nyelvet a tudományos kutatás még nem érintett, amelynek ne lett volna teljesen kialakult grammatikája, olyan pedig végképp nem volt, amelyet keletkezése folyamatában, cseppfolyós állapotában vizsgálhattak volna. Azt is megjegyzi azonban – és lehet, hogy ez objektív akadály a empirikus adatokra alapuló kutatásnak –, hogy a nyelveredet kérdésének megközelítése történeti alap hiányában kétségessé válik (Horváth, 1997).

A felfogások közötti különbség nemcsak az időpontok jelentős eltérései okán elgondolkodtató, hanem azért is, mert magyarázó ereje van az eredet kérdésében, amely a Chomsky-féle elméletnek is a fókuszában van. Jelen dolgozat nem igényli, hogy valamely álláspont mellett érveljek, és a tudományos érdeklődés e körben talán csak abban egyezik bizonyosan, hogy „*a nyelv keletkezésének bonyolult, megoldatlan kérdések sorát tartalmazó problémaköre csak interdiszciplináris keretben: több társadalom- és természettudomány összefogásának eredményeképpen közelíthető meg*” (Horváth, 1997).

A problémafelvetés azonban abból a szempontból fontos eleme a kutatásnak, hogy ráirányította a figyelmet a gondolkodás és a nyelv viszonyának korábbiakhoz képest sokkal összetettebb értelmezésére, valamint Karl Bühler által is jelzett lényegi funkciójára, amely az önkifejező és felszólító szerep mellett Chomsky számára is alapul szolgált, és valóságmegjelenítő, ábrázoló szerepként azonosítható (Horváth, 1997). Ez utóbbi jellemző okán kap szerepet tanulmányomban a nyelveredet és a nyelv kérdése is.

A hozzáférhető hipotézisek határai

Chomsky, amikor pontosította elméletét a mélystruktúra kérdésben, azt a nézőpontot javasolta, hogy képzeljük el a nyelvet úgy, mint bármely emberi szervet, csak annak mentális valóságában. Megközelítése, a látszat ellenére, nagyon is földhöz ragadt – ha szabad így fogalmaznom –, és egyértelműen biológiai. Számára ugyanis evidenciának tekinthető, hogy az emberi organizmus fizikai aspektusait ugyanúgy kell tanulmányozni, mint annak mentális tényezőit (Chomsky, 2018). Nincs kettős mérce, a módszertani dualizmus zsákutca. Hume érveléséhez nyúlik vissza, aki az elmében levő gondolatok és eszmék összekapcsolásának belső (nem a természeti világban gyökerező külső) alapelve után kutatott, azt tételezve, hogy tudásunk nem terjedhet ki az emberi képességeket meghaladó területekre. Emellett Bertrand Russelre hivatkozik, aki az emberi érzékekhez rendelte a legmagasabb rendű bizonyosságot (nem pedig az objektívként tételezett anyagi valósághoz, amelyről ekképpen nem is lehet hiteles tudásunk). Ugyan Chomsky itt nem jelzi, de Russelnek a filozófia alapproblémáiról írt esszéjében harmadik elemként az anyag és az érzékelő ember mellett megjelennek az általános fogalmak, az úgynevezett univerzálíák, amelyek a platóni ideákhoz hasonló eligazodást adnak az életben.

A Chomsky által Charles Sanders Peircetől kölcsönzött fogalmat használva a fenti gondolatmenet a hozzáférhető hipotézisek határaival kapcsolatos elmélet ismeretelméleti talapzata, amelyet Pléh Csaba is kiemel elemzésében, amikor rámutat: „*biológiailag adott egyetemes nyelvi készletrendszerünk a gondolkodás és a gondolható határát is megadja*” (Pléh, 2019). Kognitív képességeink tehát behatárolják megismerésünket. Chomsky ezt úgy fogalmazza meg, hogy különbséget tesz a kognitív képességeink számára hozzáférhető problémák és az ezen kívül eső rejtélyek, misztériumok között.

Ha ezt veszem alapul, akkor a korábbi tanulmányaimban rendre visszatérő rend eszméje vagy egy belső, kognitív képességeink számára hozzáférhető, vizsgálható problémakör (russeli univerzália), vagy valami azon kívül eső misztérium

része. Lássuk, hogy ennek megfejtésében hogyan segíthet a nyelv funkcióját érintő kutatás rendhagyó eredménye.

Egy rendhagyó nyelvfelfogás következményei

A nyelv természetét, a nyelvi valóságot érintő rendhagyó megközelítéseknek az 1950-es éveket követően komoly, a nyelvtudományon messze túlmutató, egyéb társadalomtudományokat is érintő következményei lettek. Bródy Mihály rámutat, hogy Chomskynak elévülhetetlen érdeme van abban, hogy „*kiszabadította a nyelvészetet és társtudományait a viselkedéstudomány kényszerzubbonyából*”, és túllépett a mechanisztikus behaviorista környezetinger értelmezésen, továbbá az inger elégtelenség érvét felhasználva támasztotta alá egy, a természetes nyelvek közös vonásait hordozó univerzális grammatika létét. Olyan gondolati keretet teremtett tehát, amelyet később – hasonlatosan a darwini természetes szelekció gondolatához a biológia terén – egyetlen nyelvvel kapcsolatos elmélet sem ignorálhatott, ha a nyelv természetét kutatta (Bródy, 2019).

Pléh Csaba a nyelv valódi természetének kérdését érintő sommázatában Chomskynak a nyelv és a kommunikáció viszonyát meghatározó provokatív megközelítését emelte ki. Rögzítette ugyanis, hogy a nyelv legfontosabb mozzanata a környező világ és eseményeinek kategóriákba rendezése, amelyeket az igazság szempontjából ítélünk meg. Ezért a nyelv elsődlegesen a világ leképezésének, a gondolkodásnak az eszköze, és csak másodlagosan a kommunikációé, amely így nem a leglényegesebb definiáló sajátossága (Pléh, 2019).

Hadd hangsúlyozzam tehát még egyszer a nyelv rendhagyó megközelítésének a fontosságát. Ez ugyanis már nem az a nyelv, amelyről iskolai tanulmányaink során hallottunk, vagy amelyről a hétköznapokban beszélgetünk. A nyelv egyoldalú, kommunikáció központú bemutatása felettébb viszonylagossá vált. Tanulmányomban ennek a kiindulópontnak központi szerepe van.

Ha igaz, hogy a gondolkodás és a nyelv azonosságát tételező humboldti erő létezik, és a nyelv ez idáig gondolt valósága tulajdonképpen olyan nyelvi valóság, amely nem különíthető el fizikai realitásként a megismerőtől, akkor tulajdonképpen a nyelv a valóságnak olyan kifejező eszköze, amelyhez képest másképpen a valóság nem is fejeződhet ki számunkra, vagyis ez maga a valóság. Számunkra ugyanis csak így létezik valóságként, ebben az újragondolt nyelvi formában, amelynek struktúráját az egyetemes nyelvten tükrözi vissza. A rend eszméje, amelyről jelen dolgozatom szól, egy ilyen elméleti talapzaton nyugvó nyelvi valóságnak, a „gondolkodás nyelvének” a kontextusában jelenik meg, ahol ebből a megközelítésből már adódik, hogy a rend eszméjére mentális

valóságként tekinthetünk. Olyan valóságként, amely máshogy, mint így, nem is nyilvánulhatna meg, nem is fejeződhetne ki.

A szemléletmód változásának egyéb példái – a rendhagyó szemlélet következményei

Az újabb megközelítés egyik alapvető kérdése, hogy értjük-e, tisztában vagyunk-e saját kognitív működéseinkkel, vagy csak annak eredményeit ismerjük. Továbblepünk-e a korábbi gyakorlaton, amely – például a nyelvtudomány esetében – pusztán az elme külső nyelvi produktumainak leírására, osztályozására szorítkozik, nyelvként definiálva azt? Amennyiben igen, akkor a tudományos vizsgálódás körébe be kell vonni az elme belső tulajdonságait (Bródy, 2019). Ez a kérdés mára persze eldőlt, de szeretném ismételt hangsúlyozni, hogy következményei messze túlmutatnak a nyelvtudomány határain.

Bródy Mihály, az MTA Nyelvtudományi Intézetének kutatóprofesszora olyan szemléletbeli változásként hivatkozik erre, amelyet a fejlettebb természettudományok már régóta magától értetődőnek tekintenek (Bródy, 2019). Ugyan Bródy nem nevesíti ezt a változást tanulmányában, de nem lepődnek meg, ha Heisenberg híres, 1927-ben felfedezett határozatlansági elvéről lenne szó, amelynek analógiája mentén ugyancsak tartalmas filozófiai mondanivaló bontakozik ki a megismerés elvi és egyéb lehetőségeiről, akadályairól (például a megismerő hatása).

Ennek lényegére az analógia felismerésének lehetősége mértékéig utalnom kell egy természettudományos kitérével, az alábbiak szerint. Napjainkra a tudományos világban elfogadott tény, hogy bizonyos fizikai mennyiségek mérésének (azaz a mérés pontosságának) nem csak a mérőműszerek pontossága szab határt, hanem az a határozatlanság, amely a kvantumozott rendszerek alapvető tulajdonsága. Bohr 1928-ban még úgy fogalmazott, hogy *„valójában a fizikai jelenségek szokásos leírása teljes egészében azon az elképzelésen alapul, hogy az illető jelenségeket megfigyelhetjük anélkül, hogy észrevehetően megzavarnánk őket. [...] Most a kvantumhipotézisből következik, hogy az atomi jelenségek bármilyen megfigyelése magában foglal egy nem elhanyagolható kölcsönhatást a megfigyelőeszközzel. Ennek megfelelően a szokásos fizikai értelemben nem tulajdonítható független realitás sem a jelenségeknek, sem a megfigyelő eszközöknek”* (URL1).

A független realitás hiánya azonban – mint fentebb említettem – nemcsak a vizsgáló beavatkozásának következménye, hanem magának a rendszernek is alapvető jellemzője.

„A hagyományos fizikával szemben, ahol egy mérés eredménye az alkalmazott »egyre fejlettebb« módszerektől függően egyre pontosabb lett, vagyis a hiba egyre kisebbé válik, a kvantummechanikában a pontosság bármilyen határon túl való növelése elvi határokba is ütközik” (URL1). Ez pedig a részecskék viselkedésének valószínűségi jellegéből adódik, amelynek megértéséhez analógiaként a Schrödinger macskájaként elhíresült gondolat kísérletet szokás megemlíteni. Ez a természettudományos szemléleti pozíció pedig jól látható összhangban van a hozzáférhető hipotézisek határaival kapcsolatos elmélettel, de legalábbis az analógia szembeötlő.

Akeel Bilgrami, Chomsky egyik nem olyan régen kiadott könyvének előszavában plasztikusan magyarázza a kognitív képességeink biológiai meghatározottságának tényéből fakadó következményeket, amelyek közül az egyik, hogy genetikailag olyan velünk született struktúrákat birtokolunk, amelyek a nyelv egyedi képességét biztosítják, ugyanakkor e struktúrák azt is meghatározzák, hogy miképpen látjuk a nyelvet (Chomsky, 2018). Fentebb már utaltam Pléh Csaba Chomsky-értelmezésére a gondolkodás és a gondolható határát is megadó biológiai adottságunk kapcsán, és Chomskynak a hozzáférhető hipotézisek határaitól szóló kifejtésében is.

Bilgrami példaként egy, a fizikai világban magától értetődő jelenségre utal, amikor a járás tudása kapcsán nemcsak e tulajdonság által adott lehetőség meglétére hívja fel a figyelmet, hanem arra is, hogy ez a tulajdonság egyben be is határol minket. Ugyanis éppen emiatt vagyunk képtelenek úgy mozogni, mint más élőlények, például a kígyók. A járás mikéntjének valósága maga a járás valósága. A jelentés, amelyet a járás (tudniillik kifejezés) hordoz, éppen így határolja a valóságot. De lássunk egy másik, talán még kézenfekvőbb példát.

Bizonyára ebben is felismerhető az analógia. Ha a nyelv maga a függöny ahhoz a színpadhoz, amely az egyének valóságként tételezett képzetéhez vezet, akkor helyesebb úgy fogalmazni, hogy a valóságként tételezett nem e függöny fellibbenésével tárul fel (mert az nem eszköze a megismerésnek, ahol a megismerő és a megismerni vágyott egymástól elválják), hanem maga az, amit valóságként látnunk kell. Az univerzális grammatika tehát lényegében a valóság (az elgondolt és megtapasztalt lét) leíró értelmezési keretrendszere, a valóság nyelve – ahogy Chomsky fogalmaz –, és éppen így lett az emberi tudat számára megismerhető valóság része is.

Ebben a tanulmányrészben tehát rámutattam arra, hogy a nyelv (elsődleges, belső) valósága biológiai meghatározottságú, egyénhez kapcsolt mentális sajátosság (I-nyelv), a (másodlagos) nyelvi valóság pedig ennek külsővé tétele, egy teremtett (pszeudo)valóság konstruálásával és kommunikálásával. Utaltam rá, hogy e rendhagyó megközelítés hatása messze túlmutat a nyelvtudomány

határain, és a nyelvet – és ezáltal annak építőelemeit, így a szavakat is – új értelmezési kontextusba helyezi. A nyelvi valóság és a valóság nyelvi kifejeződése egymásban feloldódik, a nyelv valósága új kontextusba kerülve a gondolkodás nyelveként jelenik meg a pszichés valóság horizontján belül. Ezzel nem azt állítjuk, hogy nincs objektív valóság, pusztán azt, hogy az számunkra csak mint a gondolkodás valósága jelenhet meg, a rend eszméje pedig éppen ebbe a valóságba van ágyazva.

A szavak, a nyelv és a jelentés

A szavak tehát egy, a közelmúltban újraértelmezett kontextusban definiált nyelvi rendszer részeként jelennek meg. Hozzáad-e bármit jelentésükhöz ennek ténye, és van-e ennek bármi jelentősége e dolgozat szempontjából? A válasz egyértelmű igen. Chomsky Arisztotelésznek a nyelvre vonatkozó definícióját – miszerint az jelentéssel bíró hang – megfordította. A nyelv hanggal bíró jelentés, ahol a jelentés nem platóni idea, hanem az egyén biológiai/pszichológiai realitása. A rend eszméje tehát ennek a realitásnak a része. Lássuk, hogyan válik a nyelv hanggal bíró jelentéssé, hogyan írható körül a jelentés nem platóni értelemben értett állandósága.

Egy adott nyelv és e nyelvet beszélő közösségek történelme a nyelvi kompetencia talaján kibontakozó sajátos megjelenési formákat mutató egyedi jegyeket hordoz, és nyelvében folyamatos létben élő, vizsgálható összefonódást mutat. Ez tulajdonképpen a nyelv és a kultúra kapcsolatát jelenti, amelyre Johansson is utal: „*a kultúra első esetleges nyomai ugyanannál az emberfajnál jelennek meg, amelynek képviselői feltehetően az első beszélők is voltak*” (Johansson, 2023).

A nyelvben ezáltal – többek között annak felszíni struktúráját jelentő két összetevőjén keresztül – az emberi közösségek életkörülményeinek, gondolkodásmódjának, anyagi és szellemi kultúrájának lenyomata megőrződik, állapota és annak változása tükröződik. Az egyik összetevő az adott nyelv szavainak összessége (szókészlet, szókincs), a másik pedig maga a szűkebb értelemben értett nyelvi/nyelvtani rendszer, amelyet ugyanakkor az univerzális grammatika velünk született képessége ágyaz be. A szókészlet az előbbi adottság mellett folyamatosan gyarapodik, fejlődik, változik, függvényeként az emberi közösséget érintő, tágabb értelemben értett egzisztenciális hatások intenzitásának (Bakos, 1984).

Szavaink így ennek az időben lejátszódó folyamatnak a mérföldköveivé válnak. Vizsgálatakkal pillanatképpé merevítjük a valóság egy szeletét (a nyelv és a dolgok közötti reláció feltárásával), majd térben és időben érvényes kontextusában

definiáljuk. Másrészt vizsgáljuk ezeket a szómérföldköveket, mint időben változókat, információhordozó elemeiként annak a kornak, amelyben a fent kibontott életkörülmények változása megtörténik. Formálódik a szavak jelentése, és így formálódik a kontextus, amelyben e szavak sokszor változatlan betűsorokként jelennek meg, de – korábbi jelentésükhöz képest – eltérő, módosuló értelmezési környezetbe ágyazódnak. Jelentésük kibővül, megváltozik és olykor elveszik. Változik a valóság – de legalábbis annak tükröződése kap újabb és újabb színezetet –, és változik az ennek leírását segítő nyelv is.

Ezért fordulunk tehát előszeretettel az etimológiai-szemantikai megközelítéshez, mert általa egy letűnt világ elmúlt valósága újjászületésének lehetünk tanúi. Megértésünk része ez, egyfajta valóság-kontextualizálás, amelynek meghatározott tere és ideje van. Kutatásom, amely a rend eszméjével és természetével kapcsolatos vizsgálódások irányába mutat, ezért kezdődik a rend szavunk etimológiai és szemantikai megközelítésével.

Nem kizárt azonban, hogy a kutatás során invariáns elemekbe botlunk. Ebbe az irányba mutat Arisztotelész okfejtése, amikor rámutat: „*amik a beszédben elhangzanak, lelki tartalmak jelei, amiket pedig leírunk, a beszédben elhangzottak jelei. És mint ahogy nem mindenkinek az írása azonos, úgy a beszéde sem. Viszont a lelki tartalmak, amelyeknek ezek közvetlen jelei, mindenkinél ugyanazok; s ama dolgok, melyekről e tartalmak képet adnak, szintén ugyanazok*” (Arisztotelész, 1979).

Szavainknak tehát – így rend szavunknak is – van eredete, és vannak időben változó, vizsgálható jelentésformái, amelyek értelmezése visszamutat a szavak, kifejezések használatának térbeli-időbeli valóságára. E variabilitás mellett – megfontolva Arisztotelész gondolatait – érdemes azzal az előfeltevéssel élni, hogy e jelentéstartalmaknak létezhet valamiféle múlandóságon túlmutató állandóságot sejtető esszenciális tartalma, vagy legalább valamiféle archetipikus jelentésre visszamutató „kozmosz háttérzaja” is (amelyre a hangalak, a jel létrejött). Ezt az invariáns elemet (mint képzetet, mint alap-előfeltételt) azonosítom a rend eszméjeként, amely egy időtlenül érvényesnek tételezett, értelmezést segítő modellje a valóságnak. Előfeltevése azzal segíti a rendészettudományt, hogy a rendészetről gondolkodók rendelőképeinek feltárásával, és a történelmi előzmények felmutatásával kontextualizálja a fogalom mögé rejtett változó és tudatosan vagy tudattalanul elhatárolt, olykor kisajátított jelentéstartalmat. Megteremtve ezzel azt a distinkciót, amely segítséget nyújt a rend valódi természetének megismerésére és feltárására – már amennyiben van a rendnek valódi (és invariáns) természete.

A vizsgálódás invariáns elemet érintő részéhez az univerzális nativizmus huszadik század végi fejlődése is ad muníciót, amelynek vezető képviselője a már

fentebb hivatkozott Chomsky volt. Ahogy már utaltam rá, feltételezése szerint az emberi gondolkodásnak – akárcsak a nyelvnek – sajátos grammatikája, bonyolult szervezőelvei vannak. Ezek az emberi természet lényegét adják, részben környezetfüggő (környezeti kitettséget okozó), részben pedig attól független elemeken keresztül. Gondolkodásunk környezetfüggő (asszociatív, mellérendelő) elemei biológiai korlátokkal meghatározottak, egyetemesen adottak, velünk születnek. Ezzel szemben gondolkodásunknak önálló, tapasztalatfüggetlen (a priori) elemei is vannak, amelyek e szervező elvekhez kapcsolódnak. Az univerzális nativizmus éppen ebben látja a szabadságunk lényegét: „*A szabadság kulcsa éppen az, hogy vannak gondolatvilágunknak tapasztalatfüggetlen elemei is*” (Pléh, 2019). Egyes elméletek éppen ezért a törzsfajlás során nem is a viszonylag későn megjelenő beszéd, sokkal inkább a gondolkodás kialakulását tekintik fordulópontnak. „*A nagy evolúciós ugrás a gondolkodás, tehát egy belső, immanens mentális folyamat alapvető megváltozása miatt következett be*” (Kenesei, 2019).

Ahogy korábban is jeleztem, Chomsky és a vele szemben érvelő Johansson álláspontja meghatározott pontokon eltér a nyelv eredetével kapcsolatos kérdésekben. Különösen annak kialakulási módja és időtartama tekintetében, továbbá abban, hogy van-e változásnak invariáns eleme, és ha igen, mi az. Álláspontjuk azonban több helyen is legalábbis részben összeegyeztethető. Példának okáért abban feltételezhetően mindkét gondolkodó egyetért, hogy meghatározó evolúciós eredménynek (ha nem is ugrásnak) tekinthető a gondolkodás megjelenése/kialakulása, amely a nyelv kialakulásának alapvető előfeltétele vagy velejárója volt. A kérdés itt igazából nem is elvi, sokkal inkább időbeli kérdéssé válik. Az ugyanakkor már markáns különbség, hogy Chomsky szerint ez hirtelen változással, 50–100 ezer éve történhetett, míg Johansson álláspontja szerint a nyelv kialakulása fokozatos és folyamatos evolúciós változásokkal kísért hosszú (1–1,5 millió éves) időtartamban, a Homo erectus megjelenésétől képzelhető csak el. Érvelése szerint a feltételek itt váltak adottá a nyelv kialakulásához, és e változásokban a környezeti hatások és a természetes kiválasztódás hatásai az öröklésen keresztül egyaránt szerephez jutottak. Álláspontja szerint „*az erectus leszármazottjai félmillió éve már minden jel szerint beszéltek*” (Johansson, 2023).

A vita kapcsolódása a rend eszméjének kérdéséhez kézenfekvő, ha megfontoljuk az alábbiakat. Amennyiben valóban léteznek gondolkodásunknak tapasztalatfüggetlen elemei, abban az esetben a rend feltételezett eszméjének nyomára kell bukkanjunk egy célzott kutatással. Ha viszont nincsenek, akkor a rendszerűség megjelenését másképpen kell magyarázzuk, és okait összetettebb formában kell bemutatnunk. Az előbbi esetben a rend egy célként mutatkozik meg, és

funkciója van, míg az utóbbi esetében egy megismerhető működésmódja, sokkal árnyaltabb, és talán fel sem fejthető (nem emberi) célzattal, ez viszont már a hozzáférhető hipotézisek határterületére vezetne. Ám ha másképpen közelítjük e problémát, az ellentét csak látszólagos, hiszen elfogadtuk, hogy vagy egy problémáról beszélünk (amely kognitív képességeink számára elérhető), vagy pedig egy misztériumról, és logikus a következtetés, hogy valódi tudásunk csak ez előbbivel kapcsolatban lehet.

Összegző gondolatok

Ezek a gondolatok képezik alapját a rend eszméjének, amely ettől kezdve modellszerű alapképzetként tételezhető valóságunkban, és akárcsak a nyelvet, amely a valóság leíró keretrendszere, ezt is keretrendszernek tekintjük, csak elsősorban a gondolkodás és az életben, különösen a közösségi életben való eligazodás keretrendszerének.

A rend eszméjének belső tartalma a valósághoz igazodva sokféleképpen kifejeződik, de modellbe illeszthetősége megmarad, nem veszik el. Mert állandóságát a gondolkodás megjelenését követően annak fentebb említett tapasztalatfüggetlen (a priori, invariáns) elemei biztosítják, változékonyságát pedig a gondolkodás tapasztalati tárgyai, külső, változó környezetünk. A vizsgálódás során nem szabad megfeledkezni arról, hogy a variáns elemek (külső környezetünk) változásának dinamikája az elmúlt párszáz évben, az ipari forradalom időszakától lendületesebbé vált, ezt követően pedig az elmúlt évtizedekben robbanásszerű, exponenciális változási görbét rajzolt, és egy új létmódot teremtett.

Ennek a jelentőségét nem érdemes le- és alábecsülni. Ugyanis az emberi közösségek – életkörülményeiket tekintve – az emberi faj történetének 99%-át vadászó, zsákmányoló létmódban töltötték, 50–150 fős közösségekben (Berezkei, 2008). Ez az időtávlat, még ha csak a leggyorsabb evolúciós fejlődést mutató *Homo erectus* megjelenését és létezésének utolsó ismert nyomait tekintjük viszonyítási pontnak, akkor is ~1,8–0,2 millió év. Az államszerű képződményeiről ismert civilizációk megjelenése – amely önmagában egy minőségi ugrást jelentett – pedig pusztán évezredekben mérhető, míg az említett dinamikájú változások közül a legutolsó és a leginkább valóságformálónak tűnő csak évtizedekben, de legjobb esetben is egy évszázad időtartamban.

A modell használhatósága ugyanakkor a gondolkodás megjelenését követően értelmezhető, azt megelőzően – itt nem kifejtetten – egy, az állati létmódból jobban ismert, ahhoz inkább hasonlítható természeti rend képében mutatkozhatott meg, amelynek talán a legmarkánsabb ismérve a mostani létmódunkhoz képest

annak fenntarthatósága volt. És ez az az ideális állapot, amelyhez ma is viszonyulunk, amikor a társadalmi rend megteremtésén munkálkodunk. A környezeti és társadalmi fenntarthatóság ideájához, amely szoros kapcsolatot mutat a rend feltételezett eszméjével. Ez a gondolat kapcsolja össze a rend eszméjének valóságát a kognitív képességeink számára elérhető problémákkal, valamint az azon túli rejtélyekkel és misztériumokkal.

Mindezek a kutatások a rendészettudomány számára nemcsak hasznosak, hanem alapvető jelentőségűek, hiszen a tudományterület megalapozását – az állam- és jogtudományi megközelítés mellett – tágabb kontextusban teszik értelmezhetővé. Nem egymással szembehelyezkedve, sokkal inkább egymás nézőpontjait kiegészítve.

Meggyőződésem, hogy a rendészettudomány számára az angol népköltésből ismert, mottóként választott patkószeg beverése a rendelőképek vizsgálatával és ennek részeként a rend fogalmának kontextusba helyezésével, végezetül a rend eszméjének körülírásával kezdődhet. Ez esszenciális tartalmak feltárásához vezet, amelyeken keresztül kirajzolódik a valóság ilyen aspektusból feltárható valódi természete, amelyet a rend eszméjének modelljén keresztül tehetek láthatóvá.

Felhasznált irodalom

- Arisztotelész. (1979). *Organon*. Akadémiai Kiadó.
- Bereczkei T. (2008). *Evolúciós pszichológia*. Osiris.
- Bródy M. (2019). Néhány bionyelvészeti megjegyzés. In Kenesei M. (Szerk.), *Nyelv, biológia, szabadság*. (pp. 113–126). Gondolat.
- Chomsky, N. (1957). *Syntactic Structures*. Mouton & Co. Publishers. <https://doi.org/10.1515/9783112316009>
- Chomsky, N. (1995). *Mondattani szerkezetek. Nyelv és elme*. Osiris-Századvég.
- Chomsky, N. (2018). *Miféle teremtmények vagyunk?* Kossuth.
- Crystal, D. (2003). *A nyelv enciklopédiája*. Osiris.
- Darwin, C. (1871). *The Descent of Man*. Murray.
- Horváth K. (1997). A nyelv eredete. In Sipos L. (Szerk.), *Pannon Enciklopédia – Magyar nyelv és irodalom*. (pp. 18–20). KERTEK 2000 Könyvkiadó.
- Johansson, S. (2023). *A nyelv eredetéről*. Európa.
- Kenesei I. (2019). Nyelv, biológia, szabadság. In Kenesei M. (Szerk.), *Nyelv, biológia, szabadság*. (pp. 7–26). Gondolat.
- Pléh Cs. (2019). Chomsky és a pszichológia. In Kenesei M. (Szerk.), *Nyelv, biológia, szabadság*. (pp. 55–84). Gondolat.

A cikkben található online hivatkozás

URL1: *A kvantummechanika filozófiai problémái*. <https://hps.elte.hu/~szegedi/fizfil/qmu.htm>

A cikk APA szabály szerinti hivatkozása

Cieleuszky P. (2024). A rendészet rendje 3. Bevezetés a rend fogalmi vizsgálatának tárgyalásához, avagy miért fontosak a szavak? *Belügyi Szemle*, 72(11), 1959–1973. <https://doi.org/10.38146/BSZ-AJA.2024.v72.i11.pp1959-1973>

Nyilatkozatok

Összeférhetetlenség

A szerző nem jelentett összeférhetetlenséget.

Finanszírozás

A szerző nem kapott pénzügyi támogatást a kutatáshoz, a szerzőséghez és/vagy a cikk publikálásához.

Étikai nyilatkozat

Jelen cikkhez nem kapcsolódik adatkészlet.

Nyílt hozzáférésről szóló tájékoztatás

Jelen cikk a Creative Commons Attribution 4.0 International License (CC BY NC-ND 2.0) (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/2.0/>) feltételei szerint publikált Open Access közlemény, melynek szellemében a cikk bármilyen médiumban szabadon felhasználható, megosztható és újraközölhető, feltéve, hogy az eredeti szerző és a közlés helye, illetve a CC License linkje feltüntetésre kerülnek.

Levelező szerző

A cikk levelező szerzője Cieleuszky Péter, aki a cieleuszky.peter@uni-nke.hu e-mail címen érhető el.